

ISLOMIY MOLIYA INSTITUTLARIDA INVESTORLAR XULQ- ATVORI VA UNING XUSUSIYATLARI

Karimov Azizbek Buxorovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti, I-88-25 guruh talabasi

Annotatsiya: *Islomiy moliya institutlarida investor xulq-atvorining iqtisodiy, psixologik va institutsional omillari kompleks tahlil qilinadi. Investor qarorlariga ta'sir etuvchi riskka munosabat, diniy motivatsiya, axborot shaffofligi va bozor barqarorligi omillari xulq-atvor iqtisodiyoti yondashuvi asosida o'rganiladi. Islomiy moliya tizimining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari va investor xatti-harakatlarining investitsiya samaradorligiga ta'siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *islomiy moliya, investor xulq-atvori, risk, xulq-atvor iqtisodiyoti, investitsiya samaradorligi, moliyaviy barqarorlik.*

Аннотация: *В исламских финансовых институтах комплексно анализируются экономические, психологические и институциональные факторы поведения инвесторов. На основе поведенческой экономики исследуются отношение к риску, религиозная мотивация, прозрачность информации и устойчивость рынка. Обосновывается влияние поведения инвесторов на эффективность инвестиционной деятельности и развитие исламской финансовой системы.*

Ключевые слова: *исламские финансы, поведение инвестора, риск, поведенческая экономика, инвестиционная эффективность, финансовая устойчивость.*

Abstract: *A complex analysis of economic, psychological, and institutional factors of investor behavior in Islamic financial institutions is conducted. Based on behavioral economics, it examines risk attitude, religious motivation, information*

transparency, and market stability. The impact of investor behavior on investment efficiency and the development of the Islamic financial system is scientifically substantiated.

Keywords: *Islamic finance, investor behavior, risk, behavioral economics, investment efficiency, financial stability.*

So‘nggi yillarda jahon moliya tizimida islomiy moliya institutlari faoliyati tobora kengayib bormoqda. Islomiy banklar, investitsiya fondlari va boshqa moliyaviy tashkilotlar nafaqat musulmon davlatlarida, balki Yevropa va boshqa mintaqalarda ham rivojlanib, global moliya bozorining muhim qismiga aylanmoqda. Ushbu tizimning asosiy tamoyillari shariat qoidalariga asoslanib, foiz (ribo) taqiqlanishi, risk va foydani adolatli taqsimlash hamda real iqtisodiyot bilan bog‘liqlik kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi.

Islomiy moliya institutlarining rivojlanishi investorlarning qaror qabul qilish jarayoni va ularning xulq-atvoriga ham o‘ziga xos ta’sir ko‘rsatadi. Chunki bu tizimda investorlar faqat moliyaviy foydani emas, balki shariat talablariga muvofiqlik, halollik, ijtimoiy mas’uliyat va barqarorlik kabi omillarni ham inobatga oladilar. Shu sababli islomiy moliya institutlarida investorlar xulq-atvori an’anaviy moliya tizimidagi investorlar xatti-harakatlaridan ayrim jihatlari bilan farq qiladi.

Zamonaviy moliyaviy tizimda investitsiya jarayonining samaradorligi investorlarning qaror qabul qilish xususiyatlariga chambarchas bog‘liq. An’anaviy nazariyalarda investor to‘liq ratsional subyekt sifatida talqin etilgan bo‘lsa-da, real iqtisodiy muhitda qarorlar ko‘pincha psixologik, ijtimoiy va institutsional omillar ta’sirida shakllanadi. Islomiy moliya institutlarida esa investitsiya faoliyati iqtisodiy manfaat bilan bir qatorda shariat me’yorlariga muvofiqlik talabi bilan ham belgilanadi.

Global islomiy moliya sanoati so‘nggi yillarda barqaror rivojlanish tendensiyasini namoyon etmoqda. Xalqaro tashkilotlar ma’lumotlariga ko‘ra, ushbu tizimning aktivlari hajmi muntazam ravishda oshib bormoqda. Xususan, Islamic

Financial Services Board (IFSB) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda global islomiy moliya aktivlari 3,25 trillion AQSh dollarini tashkil etgan. 2025-yil yakuniga kelib bu ko'rsatkich qariyb 4 trillion dollarga yetgani qayd etilgan. Mutaxassislarning prognozlariga ko'ra, agar o'rtacha yillik 8–10 foizlik o'sish sur'ati saqlanib qolsa, 2030-yilga borib global islomiy moliya aktivlari hajmi 5,5–6 trillion AQSh dollariga yetishi mumkin. Bu ko'rsatkichlar islomiy moliya tizimining jahon moliya bozorida tobora muhim o'rin egallayotganini ko'rsatadi.

Islomiy moliya tizimining rivojlanishi investorlar uchun yangi va ishonchli investitsiya imkoniyatlarini yaratmoqda. Ushbu tizim shariat tamoyillariga asoslanib, moliyaviy operatsiyalarda foiz (ribo)ni taqiqlaydi, spekulyativ faoliyatni cheklaydi hamda real iqtisodiyot bilan bog'liq investitsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi. Shu sababli ko'plab investorlar islomiy moliya instrumentlarini xavfsiz va barqaror investitsiya yo'nalishi sifatida ko'rmoqda. Xalqaro moliyaviy tashkilotlarning ma'lumotlariga ko'ra, global islomiy moliya sektorida eng katta ulushni islomiy banklar egallaydi va ularning hissasi umumiy bozorning 70 foizidan ortig'ini tashkil etadi.

Islomiy moliya tizimida sukuk instrumentlari ham muhim moliyaviy vositalardan biri hisoblanadi. Sukuk — bu shariat talablariga muvofiq chiqariladigan moliyaviy instrument bo'lib, u an'anaviy obligatsiyalardan farqli ravishda real aktiv yoki loyihaga asoslanadi. Ushbu instrument yirik infratuzilma loyihalari, energetika, transport va boshqa investitsiya yo'nalishlarini moliyalashtirishda keng qo'llanilmoqda. Islamic Development Bank (IsDB) ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda global sukuk emissiyasi hajmi 180 milliard AQSh dollaridan oshgan bo'lsa, 2025-yilga kelib bu ko'rsatkich qariyb 200 milliard dollarga yaqinlashgan. Shuningdek, so'nggi yillarda yashil va barqaror sukuk instrumentlari ulushi ham ortib bormoqda. Hozirgi kunda bunday sukuklar umumiy sukuk bozorining taxminan 25–30 foizini tashkil etadi. Bu esa investorlarning ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillariga tobora ko'proq e'tibor qaratayotganini ko'rsatadi.

Investorlar xulq-atvori nuqtai nazaridan riskka munosabat muhim omil hisoblanadi. Islomiy moliya tizimida riskni adolatli taqsimlash tamoyili amal qiladi, ya'ni foyda ham, zarar ham moliyaviy hamkorlar o'rtasida kelishilgan asosda taqsimlanadi. Bu yondashuv spekuliyativ operatsiyalarni cheklab, real iqtisodiyot bilan bog'liq investitsiyalarni rag'batlantiradi. World Bank tahlillariga ko'ra, aktivlari real iqtisodiyot bilan ta'minlangan moliya institutlari global moliyaviy inqiroz va beqarorlik davrlarida nisbatan yuqori barqarorlikni namoyon etgan.

Investorlarning qaror qabul qilish jarayonida institutsional ishonch ham muhim rol o'ynaydi. Islomiy moliya tizimida Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) tomonidan ishlab chiqilgan standartlar moliyaviy hisobotlarni yagona mezon asosida yuritishni ta'minlaydi. Ushbu standartlar moliyaviy axborotlarning shaffofligini oshiradi, investorlarga aniq va ishonchli ma'lumotlar taqdim etadi hamda risk darajasini kamaytirishga xizmat qiladi. Natijada investorlar ishonchi ortib, kapital oqimlari yanada barqaror tus oladi.

So'nggi yillarda FinTech va sun'iy intellekt texnologiyalarining islomiy moliya tizimiga joriy etilishi ham investorlar xulq-atvoriga yangi yo'nalishlar bermoqda. Raqamli bank xizmatlari, mobil ilovalar va onlayn investitsiya platformalari orqali investorlar moliyaviy xizmatlardan tez va qulay foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa ayniqsa kichik investorlar ulushining oshishiga olib kelmoqda. Natijada bozor likvidligi kengayib, kapital taqsimoti samaradorligi ortmoqda hamda islomiy moliya tizimining global moliya bozoridagi roli yanada mustahkamlanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, global islomiy moliya sanoati so'nggi yillarda barqaror rivojlanib, jahon moliya tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Islomiy moliya aktivlarining hajmi yil sayin ortib borayotgani ushbu tizimga bo'lgan ishonchning yuqoriligini ko'rsatadi. Prognozlarga ko'ra, kelgusi yillarda ham islomiy moliya bozori kengayib borishi va global investitsiya muhitida muhim rol o'ynashi kutilmoqda. Islomiy banklar sektorning asosiy qismini tashkil etib, investorlar uchun barqaror moliyaviy xizmatlarni taqdim etmoqda. Shu bilan

birga, sukuk instrumentlari ham kapital bozorida muhim moliyaviy vosita sifatida shakllanib, yirik infratuzilma va investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda samarali foydalanilmoqda. Ayniqsa, yashil va barqaror sukuklarning rivojlanishi investorlarning ekologik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillariga tobora ko'proq e'tibor qaratayotganini ko'rsatadi.

Islomiy moliya tizimida investorlar xulq-atvori riskni adolatli taqsimlash, shariat talablariga muvofiqlik va real iqtisodiyot bilan bog'liqlik kabi omillar bilan belgilanadi. Bu esa moliyaviy operatsiyalarning barqarorligini ta'minlash, spekulativ faoliyatni cheklash hamda investitsiyalarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, xalqaro standartlar va moliyaviy shaffoflik investorlarning tizimga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Islamic Financial Services Board (IFSB). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2023–2025. – www.ifsb.org
2. Eshimov A. Development trends of islamic finance worldwide //Economic Development and Analysis. – 2023. – T. 1. – №. 7. – C. 65-71.
3. Eshpulat o'g'li K. N. ISLOM MOLIYASI VA AN'ANAVIY MOLIYA TIZIMI TAHLILI //YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI. – 2025. – T. 3. – №. 6. – C. 472-477.
4. Shuxratovna A. S. The Use of Digital Technologies in the Credit-modular System is an Important Factor in the Development of Students' Creative Competencies //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 3. – C. 246-253.
5. Akbarova S. S. KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – T. 24. – C. 218-224.